

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

Студенттер мен жас ғалымдардың
«ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ БІЛІМ - 2014» атты
IX халықаралық ғылыми конференциясы

IX Международная научная конференция
студентов и молодых ученых
«НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ - 2014»

The IX International Scientific Conference for
students and young scholars
«SCIENCE AND EDUCATION-2014»

2014 жыл 11 сәуір
11 апреля 2014 года
April 11, 2014

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ**

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«Ғылым және білім - 2014»
атты IX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
IX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«Наука и образование - 2014»**

**PROCEEDINGS
of the IX International Scientific Conference
for students and young scholars
«Science and education - 2014»**

2014 жыл 11 сәуір

Астана

УДК 001(063)
ББК 72
Ғ 96

Ғ 96

«Ғылым және білім – 2014» атты студенттер мен жас ғалымдардың IX Халықаралық ғылыми конференциясы = IX Международная научная конференция студентов и молодых ученых «Наука и образование - 2014» = The IX International Scientific Conference for students and young scholars «Science and education - 2014».
– Астана: <http://www.eni.kz/ru/nauka/nauka-i-obrazovanie/>, 2014. – 5831 стр.
(қазақша, орысша, ағылшынша).

ISBN 978-9965-31-610-4

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001(063)
ББК 72

ISBN 978-9965-31-610-4

©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық
университеті, 2014

5 СЕКЦИЯ ЖУРНАЛИСТИКА ЖӘНЕ СЯСАТТАНУ

5.1. БАҚ-тың өзекті мәселелері

5.2. Саясаттану

ӘОЖ [32.019.51:070]:351

ЛОББИЗМ ҚЫЗМЕТІНІҢ КӨРІНІСТЕРІ

Абдрасул Ақбөпе

akbope.pr@gmail.com

Қоғаммен байланыс мамандығының 3 курс студенті
Телерадиожурналистика және қоғаммен байланыс кафедрасы
Журналистика және саясаттану факультеті
Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан.
Ғылыми жетекшісі – О.І.Тұржан

Қазақстандағы Паблик рилейшнз (PR), Government relations «GR» қызметтерін оңтайландырудың қажеттілігі сайлау науқандары қарсаңында ерекше көзге түседі. Осыған орай, елімізде PR, GR, лоббист мамандарына деген сұраныстың қажеттілігі туындайды. Паблик рилейшнз қызметі «билік пен қоғамды жақындастыруда, яғни өзара түсіністік таныту арқылы еліміздегі саяси тұрақтылықты қамтамасыз ететін негізгі сенім құралы» болып табылады. Біздің елімізде лоббисттік агенттіктердің қызметі әлі айтарлықтай дамыду деуге келмейді және оның нормативтік-заңдылық базасы да жеткілікті қалыптаспаған. Лоббисттік агенттіктердің қызметі мемлекетіміздің саяси тұрғыдан тұрақты дамуындағы биліктің азаматтық қоғам ұйымдарымен ұдайы қарым-қатынас орнатудың тиімді мүмкіндіктерін ұсынады. Еліміздегі лоббистердің атқаратын қызметі тікелей саяси модернизацияның жемісі болып табылады.

Лоббизм негізінен экономикалық мақсаттарды көздейді. Дегенмен соңғы жылдары жаһандану заманының ықпалымен саяси лоббизмнің де белсенділігі артып келеді. Бірақ оның да түп негізі экономикалық жағдайларға байланысты болып отыр. Мысалы белгілі бір секторлардағы жағдайларды өзгерту үшін кейде мемлекеттік құрылымдардағы кедергілерді жоюға тура келеді. Ал ол алдымен сол мемлекеттің ішкі немесе сыртқы саясатына тікелей байланысты болып шығатын тұстары да аз емес.

Лоббизм тек қана заң шығаруға қатысты емес, ол әлеуметтік немесе саяси жағдайдың кейбір мәселелері туралы биліктің арнайы құжаттар қабылдауына да ықпал ете алады. Қазақстандағы лоббизмнің жүзеге асырылуы саяси партиялар мен қоғамдық қозғалыстар, митингілер, арнайы конференциялар мен жиындар арқылы жүзеге асырылып келеді. Бірақ бұлардың өзі де биліктің нақты бір шешім қабылдауына ықпал ете алатындай күшке ие емес.

Лоббизм – ағылшын тілінен аударғанда «дәліз», «төбесі жабық орын» деген ұғымды білдіреді. Зерттеушілердің айтуынша бұл ағылшын тіліне көне латынның «lobia» деген сөзінен келген. XVI ғасырда бұл сөз монастырьға қарай немесе оның жабық галлереяларына қарай өтетін жолдың нұсқамасы ретінде қолданылған. Шіркеу тіршілігінде қолданылатын бұл сөздің зайырлы-парламенттік қолданысқа өтуі XIII ғасырда ағылшын парламентінің құрылуымен байланыстырылады.

1808 жылы «лобби» сөзі алғаш рет АҚШ Конгрессінде көрініс тапты. XIX ғасырдың орта тұсында американың саяси лексиконында бұл термин ең жиі қолданылатын сөзге айналды.

Кейбір ресейлік және шетелдік авторлар «лобби» терминінің көпке танылуын Вашингтондағы «Виллард» қонақ үйіндегі вестибюльмен байланыстырады. XVIII-XIX

ғ.парламент сессиясына шетелден келген қонақтар осы қонақ үйде тоқтаған болатын. Вестибюлде лоббистер парламент мүшелеріне заң қабылдаудағы өз пікірлерін білдіріп отырған [1].

Негізінен лоббирлеу сол кезеңде-ақ мамандық болып есептелген. Улисс Гранттың ел билеген дәуірінде (1869-1877) азаматтардың мұқтаждықтарын қанағаттандыратын кәсіби лоббистер болған.

Лоббизм АҚШ саяси өміріне анағұрлым жақын. Алайда, мұнда лоббизм - тек мәжілістен тыс жерлерде уағдаласу (ол да кеңінен таралған) ғана емес, сонымен қатар, заң жобаларын, биліктік-нұсқаулық актілерді сарапшылар, кеңесшілер ретінде дайындап, қабылдауға қатысудан көрініс табады. Лоббизмді заңды және заңсыз деп бөлуге болады. Екеуінің аражігін ажырату қиынға соғатындықтан, оған саяси құбылыс ретінде қарау да біржақты емес. Лоббизмге екі тәсіл қолдану қалыптасқан: тыйым салушы және құқықтық-реттеушілік. Бірінші тәсілді жақтаушылар лоббизмді қылмыстық әрекетпен теңестіреді және осы негізде заңнамалық санкциялар енгізу арқылы оны жоюға талпынады. Екінші тәсілдің жақтаушылары лоббистік белсенділікті құқықтық шеңбермен шектеуді ұсынады. Мысалы, Францияда лоббистік әрекет заңсыз болып танылса, Үндістанда сыбайлас жемқорлыққа теңестірілген, АҚШ пен Канадада заңмен реттеледі [2].

Лоббизм туралы зерттеушілердің анықтамаларына ортақ жинақтық мәні мыналар: лоббизм – экономика мен саясаттағы жекелеген салалар мен мәселелерді шешуге және оңтайландыруға, аймақтар мен серіктестіктерді, өнеркәсіп орындарын демеп, қолдауға бағытталған жеке қызығушылықтары мен жекелеген материалдық табыстарын да арттыруға мүдделі мемлекеттік, заң шығарушы, атқарушы орындар мен бірлестіктердің, ұйымдардың, топтар мен жеке тұлғалардың іс-қимылдары.

Лоббизм - заңдарды қабылдау, мемлекеттік тапсырыстарды орналастыру кезінде ірі монополиялардың мүддесіне бола заң шығарушылар мен мемлекеттік шенеуніктерге ықпал ететін заң шығарушы органдардың жанындағы осы монополиялардың кеңселері мен агенттіктері жүйесі [3].

Лоббизм - (ағылш. 'lobby' - мәжілістен тыс жерлердегі күңкіл сөздер) - билік институттары ресми қызметінен тысқары жүзеге асырылатын, ықпалды іскерлер мен саясаткерлердің - лоббистердің - нақтылы бір топтардың мүдделерін қорғайтын заңжобасын жақтап, талап етілетін үкімет шешімін қабылдауға немесе өздеріне пайдалы мемлекеттік тапсырысты алу үшін талаптануы. Осы мақсатпен жеке кездесулер, байланыстар, келіссөздер ұйымдастырылады, ғылыми зерттеулердің нәтижесі баяндалған, қоғамдық пікірді зерттеу қорытындылары көрсетілген хат және телеграммалар табысталады. Әдетте, лоббистер өз мақсаттарына жету жолында ештеңеден тайынбайды: "ауыз бастырық", пара беру, қызмет көрсету, қокан-лоқы жасау, арандату және т.б. әрекеттерге дейін барады [4].

Лоббизм – жеке тұлғалардың, корпоративтік құрылымдардың (сондай-ақ олардың мүддесін көздейтін кәсіби лоббисттік фирмалар мен қоғамдық ұйымдардың)мүдделері үшін мемлекеттік билік органдарының оларға тиімді саяси шешімдер қабылдауына ықпал етуші саяси жүйе институты.

АҚШ-ты 1979 жылы «Лоббисттердің америкалық лигасы» атты лоббистердің кәсіби қауымдастығы құрылды. Бұл ұйым ай сайын бюллетень шығарып, мемлекеттік мәселелерді шешудегі лоббисттердің қызметінің маңызды екенін есепке ала отырып, үгіт-насихат шараларымен айналысты.

1995 жылы АҚШ Президенті Билл Клинтон лоббистердің қызметін ашып көрсететін «Lobbying Disclosure Act» атты жаңа әрі қатаң заңға қол қойды. Ол заң 1996 жылы 1 қаңтарда күшіне енді. Бұл заң тек қана Конгресс пен атқарушы билік органдарына қатысты лоббирлеуге қолданылмады. Сондай-ақ, бұл заңға жаңа терминдер мен «лоббизм» түсінігіне мүлдем қатысты емес 19 түрлі қызмет енді.Осы заңға бағынбайтындар 5 есе артық айыппұл төлейтін, бірақ қамауға алынбайтын. Қабылданған жаңа заң бойынша, коммерциялық қызығушылық танытқан шетелдік лоббистердің

өкілдіктері америкалық лоббистермен тең болды. Ал, шетелдік агенттер деп тек қана халықаралық ұйымдар мен елшіліктерде жұмыс істейтін қызметкерлер ғана есептелді. Осының барлығы әлемдік бизнестегі жаһандануға байланысты болды. Соның салдарынан АҚШ-тағы шетелдік лоббистердің ықпалы күшейді. Ертеде АҚШ-тағы бес лоббистің біреуі ғана тіркелді, ал қалғандары қызметтерін жарияламай-ақ, өздерін сарапшы, кеңесші, ақпаратшы ретінде көрсетті.

Кәсіби лоббистердің атқарған жұмыстарынан мысал келтіре кететін болсақ, «F-35» келешек ұрпақты қырып-жоятын көп мақсатты құрылым тапсырмасы бойынша әскери-өндірістік кешен концернімен күрес атты «ғасыр ымырасы». Ірі әскери компаниялар арасындағы бұл тартыс 1998 жылдың жаз айынан 2001 жылдың күз айына дейін 3 жылға созылды. Бұл лоббистер үшін ұшы-қиыры жоқ соғыс алаңы болды. Олар Пентагон шенеуніктерімен ресми және бейформальды түрде сұхбаттар жүргізді, БАҚ пен мемлекеттік органдарға ақпараттар таратты, компаниялар ұйымдастырумен айналысты. Мысалы, «Боинг» корпорациясының бас зауыты орналасқан Миссури штатының тұрғындары мен құрастыру желісі орналасқан Кентукки Техас штатының тұрғындарынан хаттар ағылды, телеграммалар, телефон қоңыраулары заң шығарушы билік өкілдеріне келіп жатты. Соңында «Локкед Мартинг» корпорациясының лоббистері жеңіп шығады. Әскери ведомстваның бас мердігері 200 млрд. долларға суперконтракт ұтып алады. Ол 10 жыл ішінде «F-35» құрылымының 3000 жойғыш затын Пентагон үшін жасайды және Ұлыбританиядағы ВВС корольдігі үшін құрады. Осы мысалдың өзінен АҚШ үшін лоббист қызметінің қаншалықты салмақты екендігін көреміз.

Лоббист қызметі Канадада жақсы дамыған деп айтуға болады. Бұл елдің лоббистік қызметті реттеу туралы заң (Lobbyists Registration Act) 1988 жылы қабылданды [5]. LRA заңы келесі тұлғалар үшін арналмаған: заң шығарушы немесе атқарушы билік өкілдеріне, дипломатиялық миссия мүшелеріне, БҰҰ өкілдіктерінің мүшелері, сонымен қатар, басқа да халықаралық ұйымдар.

LRA заңына сәйкескез келген ауызша айтылған немесе жазбаша жазылған парламентке арналған үндеу, қоғамдастыққа қолжетімді жазбаша стенограмма, мемлекет қызметкерлеріне арналған кез келген жеке тұлғадан ауызша айтылған немесе жазбаша жазылған парламент актісі лоббизм болып табылмайды. LRA заңына сәйкес лоббистер былайша классификацияланады: кеңесші лоббистер – consultant lobbyists; корпоративтік «кіріктірілме лоббистер» - in-house lobbyists (corporate); ұйым атынан «кіріктірілме лоббистер» - in-house lobbyists (organizations). Канаданың тіркейтін орталық бюросы - Канададағы лоббистерді тіркейтін орган болып табылады. Олар әр жыл сайын қорытынды есеп беріп отырады. LRA заңының орындалуын қадағалайтын арнайы тағайындалған кеңесші де бар [5].

Ұлыбритания лоббизм мәселесіне либералды көзқараспен қарайтын мемлекет болып табылады. Зерттеуші Сэм Блэк Ұлыбританиядағы қоғаммен байланыс саласындағы консалтингтік фирмалардың жұмыс тәжірибесін талдай келе, парламент қабылдаған шешімдерді тездету немесе өзгерту үшін лоббирлеудің ерекше пайдасын атап өтеді.

Ұлыбританияда лоббистердің қызметі туралы жеке заң жоқ. Ол мемлекет қызметкерлері мен топтардың ынта-ықыласындағы өзара қарым-қатынасын анықтайтын ережемен қадағаланады (негізгі құжат – Civil Service Code деп аталады. Осы құжат негізінде әр департамент Management Code деп қабылдайды). Лоббистер мен мемлекет қызметкерлерінің өзара қарым-қатынасын ретке келтірумен Көпшілік стандарты аясының комитеті айналысады. Бұл комитетті 1994 жылы премьер-министр Джон Мейджор құрды.

Комитет өзінің алғашқы мәлімдемесінде парламент пен министрліктерді лоббирлеу әр адамның құқығы. Лоббистер, Комитет қызметкерлерінің пікірі бойынша, өз бетімен қоғамдастыққа бірігіп, өздері «ойын ережесін» құрып, және өз беттерімен заңның орындалуын қадағалай алады. Жалпы лоббизм нақты заң жолымен жүріп, өзінің негізгі қызметінде әділеттілік орнауына ықпал етсе, бұқара үшін де, билік үшін тиімді болмақ.

Мұның өзі халықпен биліктің арасындағы байланысты нығайта түсудің де бір көрініс болар еді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. <http://lobbying.ru/> www.stratagema.org
2. «Алаш айнасы». 21.09.2013
3. <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc1p/27218>
4. Особенности менеджмента в России.//Управление персоналом. 1999.№9. С.53-54.
5. <http://journal.zakon.kz/217212-mezhdunarodnyjj->

ОӘЖ 821. 512. 122. 09

ТӘУЕЛСІЗДІК ЖЫЛДАРЫ ӘДЕБИ СЫНДАҒЫ ЖАҢҒЫРУЛАР

Алғалиева Г.С.

Guinazym69@mail.ru

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті,
әлеуметтік ғылымдар магистрі

Тәуелсіздік жылдарындағы сын жанры арнайы зерттеу объектісі бола алмады. Тіпті, «жанр» сөзі жиі кездесе де, өз мағынасында қолданылмай келді. Академик М. Қаратаев «Әдебиет құбылыстарын зерттейтін жанр - сын» [16,35-б],- деген еді. Демек, әдеби сын ең алдымен баспасөз беттерінде пікір, сын-ойлар түрінде басылып, кейіннен жанр болып қалыптасқаннан кейін ғана оған арнайы басылым беттерінен орын берілетін болды.

Қазақстан тәуелсіздік алмай тұрған кезеңде әдеби сын көркемдік-эстетикалық тұрғысынан орта деңгейінде. Анығырақ айтсақ, сыншылар қауымы тарапынан қорғалып келген сын жанры жоғары деңгейге көтеріле алмаған болатын. Бүгінгі күні жарық көретін «Егемен Қазақстан», «Ана тілі», «Қазақ әдебиеті», «Әдебиет айдыны» газеттері мен «Жұлдыз», «Жалын» журналдарында әдеби сын мақалалар әлсін-әлсін көрініс тауып жүр. Соның ішінде, «Қазақ әдебиеті» газеті сын жанрының көркемдік, эстетикалық дәрежесін құлдыратпай ұстап келе жатқан басылымдардың бірі. Тәуелсіздік алғаннан бастап қазақ әдебиетіндегі бұрынғы социалистік идеология бағытында дамыған сын жанрына жаңа жол ашылғандай болды. Себебі, бұған дейін айтылған пікірлер мен ғылыми тұжырымдар тек тарих болып қалды.

Әдеби сын қашанда әлеуметтік сипатымен ерекшеленеді. Сын әлеуметтік-саяси мәселелерге еркін араласа алады. Осыған байланысты Ахмет Байтұрсыновтың мынадай сөзі бар: «Қара сөзде әдебиет жүзінде таласы көп сөздер әлеумет мәселелері турасындағы пікірлерде болады. Тұрмыс мәселесі – тоқсан түйіннің тоғысып, шиеленісетін жері. Оны дұрыс шешуге көпті көрген көсем болуға керек. Адамның, халықтың, я бір таптың мінезін, құлқын, салт-санасын, жан-дүниесін, ой-жүйесін, тарихын, мұң-мұқтажын жақсы білетін дана болу, ғалым болу керек... Тұрмыс мәселесі деп айтатын, айтылатын шын адамшылық мәселесі, өмір мақсатының мәселесі, яғни өмір бақытты болу мәселесі, ошақ басының, жұрт қамының, мемлекеттік жайлылығының, дүние тыныштығының мәселесі. Мұндай ұлы, ұйысқан мәселелерді шешу оңай нәрсе емес: ондай ірі іс ердің ерінің, дананың данасының ғана қолынан келмек» [17,221-б].

Сынның бүгінгі сипаты қандай? Әдеби сынды қазақ баспасөзі әлі де қолға алмай келеді, оның жанрлық сипаты да өзгерген. Сын айтуды қолшоқпарға айналдырғандар да, оны өнер тұтып шынайы пікір айтатындар да бар. Қазақстан Жазушылар Одағының дәстүрлі жыл қорытындысында әдеби сын туралы жазушылар пікірі мен «Қазақ әдебиеті» газетінің беттерінде сауалнама бұрышына сын туралы сұрақ-жауап алу да жиі қолға